

Анотация: Статията на д-р Зъбов проблематизира задълбочено и загрижено сложния и крехък баланс между съдийската независимост и различните форми на външен и вътрешен контрол – от формите на дисциплинарния надзор и опитите за надмоцие на изпълнителната власт до указанията на горестоящата и върховната инстанция. В проходащата в България дискусия за основните принципи и ценности на правораздаването авторът защитава тезата, че съдията не може да бъде санкциониран за тълкуването му на закона и за съдържанието на изложенията от него мотиви, включително и когато се използват привидно други основания за дисциплиниране. Обсъжда нееднозначно възможностите на горестоящия съд да налага възгледите си по правото на долустоящия съд, като припомня примери за прогресивното значение на първоначално маргинални юридически разбирания. Разглежда конкретни съдебни дела в Австрия, Германия и България от края на XIX в. и началото на XX в., които са показателни за отношението на държавата и обществото към независимостта на съда, като проследява неуспеха на българските граждани, за разлика от австрийските и германските, да отстояват свободата на съдията по делата като едно от най-ценните постижения на либералната демокрация. Д-р Зъбов прави паралел и със свободомислието на английските съдии, за които казва, че те са “противоположното на съдията – малко чиновниче, което всеки безогледно гази” и именно поради това, че “не са в окови”, авторитетът им е в основата на високото доверие към съдебната институция. Авторът, който има достойна биография и като съдия, и като високо квалифициран съдебен администратор, обобщава с убедена и лично преживяна категоричност: “Първото условие за съдийското звание е: сила, кураж; това са главните стълбове на личността: тия качества се усъвършенстват чрез съвестното изпълнение на съдийската служба. А с това върви заедно нежеланието у съдията да го водят като вързан. Доброто правосъдие изисква самостоятелност на съдията. Не е годен за съдия оня, който и в действията си и в мислите си винаги се влачи по желанията на други. Правосъдието не е доброкачествено, когато то в цял окръг или в цяла страна все еднакво, шаблонно се раздава. Такова еднообразие не може да се постигне при хора, които яко държат за убежденията си. Един надзор по службата, който се стреми към това и следователно се старае да потърче всяко отклонение от това, което той счита за право, всякога ще срещне съпротивление; печално би било, ако това не би било така; би означавало, че съдията се отказва от най-високото човешко право – личността.”

Ключови думи: съдебна независимост, служебен надзор, дисциплинарен съд

Граници на служебния надзор върху съдиите*

д-р Петър Зъбов**

Често произволно се прескачат поставените от закона граници на служебния надзор. Трябва ясно да се определят кои са взаимните права и задължения на ревизируемите

---

* Публикувано в „Списание на Юридическото дружество в София“, г. XII (1913), кн. I, II и III.

** Петър Зъбов (1863-09.03.1944) е български юрист и общественик, висш чиновник в Министерството на правосъдието, подпредседател на Апелативния съд в София. Доктор по право. Редактор на „Списание на Юридическото дружество в София“ от основаването му през 1901 г. до преустановяването на издаването му. Родом от Пирот, участва активно в обществения живот на България след Освобождението. През 1919 г. е един от авторите на Адрес-плебисцит на живеещите в България пиротчаници, с който се протестира срещу включването на Пиротския край в състава на Сърбия.

съдии и на надзорниците, ако искаме да избегнем обтегнатостта и спора между едните и другите.

Изложените в тая студия принципи особено се застъпват от съдиите Riss, Век и др. в „Списанието на немските съдии“.

Една заслуга на новосъздадените съдийски дружества, че те вече се занимават с мерките за освобождаване съдията от прекалената опека не само от страна на закона, но и от страна на дисциплинарната власт. Сравни D. Richter Z. 1911 год. шпалти 356 и 364.

В администрацията няма законни граници на служебния надзор, а в правосъдието има.

Трябва да не се забравя едно различие: никакви законни граници не са поставени на намесата на служебния надзор в административната служба; напротив – такива граници ги има за съдийската служба. Не по някой малък закон, а това е самата Конституция у нас: по чл. 13 съдебната власт във всичката ѝ ширина принадлежи само на съдиите. Другаде това е изразено така: съдията е подчинен само на закона.

За съдиите автоматизацията е вредна, оставете съдиите сами да мислят, а не както мисли тоя или оня.

В колко административни учреждения днес ще намерите даже началници на отделения, лишени от всяка самостоятелност, просто автомати; това не са сътрудници, а хора, които вършат физическата, ръчната работа – да подават материала. Шефът е всичко. Добрите сили в такива случаи пропадат: нищо те не създават. Това е недостатък на прекалената централизация: тя води към шаблонизиране, при което мислението престава да работи. Когато нямаше фабрики чиракът, калфата работеше с известна самостоятелност покрай майстора; сега фабриката не ще хора, иска ръце. Така е сега с държавната администрация; умоловажава се работата на по-долните; тях ги обръщат на прости механически работници. Те сядат зад шефа само да турят патрони в пушката: само той се прицелва и стреля; не се иска да се знае, че и някой от тях може би, ако му се отспъпи понякога, ще стреля по-вярно. Тоя принцип може да е годен само за военните работи. Но и там захванаха да отдават голямо значение на съобразителността, решителността и на по-долните началници, даже на войника. При тежките и обширните задачи на днешната държавна служба криво е онова течение, което иска да остави меродавното направление само на волята и на съобразителността на малцина. Така се отстраняват сили, които можеха да дадат отлични резултати, но които не могат да мислят както друг иска да им налага да мислят. Напр. за разрешението на македонския въпрос по начин да се задоволи националното съзнание на самото население, а не да се поставя пак

под иго, трябваше наистина да се потърси съвета на много лица, които добре бяха запознати с тамошните условия и с историята. Тогава нямаше един да разтуря това, което друг строи и в дърпането в противоположни направления жестоко пострадаха „освободените“!

Едно е длъжен съдията: да вземе като ръководещо начало закона; по него той трябва да се води. Възражава се от тия, които казват, че не винаги съдията отговаря пред един съдия за прилагането на закона, така: съдията е длъжен да се подчинява само на закона, *който е насока за поведение*, а не е съдия. Оня, който дължи на един надзорник отчет за упражнене на съдийската си служба, за прилагането на закона, той е подчинен на неговото решение, той вече не е независим, а трябва да упражнява съдийската си власт, като не си отделя очите от решенията на надзорника, които може да са произволни и криви. Такъв съдия е вече подчинен на закона и на надзорника. Който иска независимостта на съдията, той ще допусне: 1) свободата за съдията при боравенето със закона и 2) възможността да злоупотреби той с нея. Каква аномалия: от една страна се признава, че законът е това, което съдията прилага, казва, че е съдържанието на закона, а от друга – същия той съдия за тая негова дейност го изправят като подсъдим! Като казва чл. 13 от Конституцията, че съдебната власт е независима, със съдебна власт разбира именно прилагането на закона; а как ще подчиниш съдията на решението на един надзорник, без да премахнеш независимостта му? Съдията знае само един авторитет – закона, другото по силата на независимостта си той не признава.

Някои викат, че как ще се даде така безгранична неотговорност на съдиите? Но такива неотговорности в обществен интерес ги има и в други области:

1. Депутатите не са отговорни за мненията си, при известни условия даже за престъпления.

2. Съдебният заседател не е отговорен; той решава за живот и смърт без да дава мотиви. Той може да злоупотребява; отговорност няма за него; това не пречи да се иска разширението на компетенцията на тия народни съдии. Защо това различие: единият може да осъди на смърт, без да е длъжен да даде две думи за мотив; а съдията – така подготвеният – за най-малкото наказание трябва да дава какъв ли не отчет! Сравни Доегг, § 1 от герм. 3. за С. У., бел. 1, ал. 2.; там се твърди, че и съдебният заседател е отговорен за присъдата си. В Англия съдебният заседател е длъжен да се съобразява с упътването, което му е дал съдията по един юридически въпрос, и то под страх на наказание.

И по гражданския закон (§ 839 от герм. Г. 3., също Гр. Съд. § 1116) съдията отговаря само в тежки случаи: за съзнателно пристрастно решаване, а не за всяко

нарушение на служебния си дълг, не за погрешно тълкуване на закона. Даже груба небрежност не стига за гражданската отговорност; и всичко това се дава, за да не се подкопае независимостта му при решаването. Тия принципи важат и за дисциплинарната отговорност: и то за всичко, което се отнася до дейността на съдията – за решаването: кое е право, а не до административната му дейност, при която и той е длъжен да се подчинява на служебните заповеди.

Първото условие за съдийското звание е: сила, кураж; това са главните стълбове на личността: тия качества се усъвършенстват чрез съвестното изпълнение на съдийската служба. А с това върви заедно нежеланието у съдията да го водят като вързан. Доброто правосъдие изисква самостоятелност на съдията. Не е годен за съдия оня, който и в действията си и в мислите си винаги се влачи по желанията на други. Правосъдието не е доброкачествено, когато то в цял окръг или в цяла страна все еднакво, шаблонно се раздава. Такова еднообразие не може да се постигне при хора, които яко държат за убежденията си. Един надзор по службата, който се стреми към това и следователно се старае да потъпче всяко отклонение от това, което той счита за право, всякога ще срещне съпротивление; печално би било, ако това не би било така; това би означавало, че съдията се отказва от най-високото човешко право – личността.

Не трябва тълкуването на законите да се монополизира само от няколко съдии.

Познато е, че съдебната практика е тоже един източник на правото, едно ръководство за съдилищата и за гражданите; но да не се забравя, не са само решенията на един съд, та бил той наречен най-висшия, които съставяват тоя източник на правото. Само един съд не е повикан да създава съдебната юдикатура, юриспруденция. Това би било едно нещастие, ако всички други съдилища биха се обърнали на окаменелости. И аз няма да забравя как един съдия, разтерзаван от по-горния съд с това, че му се прави бележка поради това, че иначе тълкувал закона, а не както по-горния съд, смело заяви: „аз вече няма да мисля, аз ще решавам като автомат, както иска по-горния съд“. Ами кой гарантира, че по-горният съд винаги е най-добрият и че той сам не може да се обърне на окаменелост.

В сказката си в „Славянска беседа“ уважаемият г-н Каблешков казва: „законът подчинява под новия институт – съдебните ревизори – и Върховния съд, а това нанася смъртен удар на независимостта на Върховния съд, като върховен тълкувател на законите“. Но питам аз, нима със същите думи не трябва да се иска защита и на другите съдилища, когато те се наказват дисциплинарно само защото тълкуват закона не така, както тълкува Касационният съд. И после, защо това, което е зло за Касационния съд, да

не е зло и за другите съдилища? Независимостта, авторитетът на съдията, нима не е еднакво благо, достойно за охрана във всеки съд без разлика!

Къде служебният надзор не бива да се меси?

Непозволена е непосредствената намеса: такава е намесата в един висящ процес, кабинетна юстиция в тесен смисъл; непозволена е тя и когато става посредствено: преди или подир свършване на делото. Намесата става преди: дава се общо упътване как да се постъпва по бъдещи случаи; намесата става отпосле, когато служебно се тегли на отговорност съдията, защо по известен начин е действал; тук е и случаят: когато се критикува юдикатурата му от по-горното началство, а особено от съдебната администрация. Счита се за недопустима намеса, ако по-горната надзорна власт иска да упражнява една служебна власт и критика, когато по нейния възглед са извършени ясни нарушения на закона. Под думата критика тук се разбира: случаят, когато се одобрява или укорява една юдикатура, когато се дава добър съвет, като как е трябвало да се постъпи, т. е. в бъдеще как би трябвало да се постъпва.

Надзорната власт не може да каже на съдията: „в бъдеще ти така ще работиш по делата, така ще прилагаш еди кой си член от закона;“ нито може тя да го тегли на дисциплинарна отговорност само затова, че по нейния възглед съдията е допуснал нарушения на закона.

Не трябва надзорът да се обърне на шиканиране; нека съдията да се радва на една самостоятелност, без да го безпокоят постоянно със запитвания. Надзорът трябва да се води с широки погледи, не дребнав, като към съдия, а не като към административни чиновници – всецяло зависими. Това различие у нас мнозина забравят. Достатъчно се надзират съдиите с това, че всичката им дейност се развива в публично заседание, в присъствие на две борещи се страни и почти винаги се пренасят решенията им за ревизия по-горе.

Надзорът трябва да се ограничи само с това, щото съдиите да свършат възложената им работа, но не и как да извършат това. Какво предписва законът, това само съдията ще каже. Ако сбъркат – по-горният съд ще поправи грешката. Служебният надзор не трябва да се меси даже тогава, когато има явно невярно разрешение. Тук не трябва да се отстъпва ни йота; иначе ще тръгнем по наклонена плоскост. Това важи и за явните нарушения на закона. Съдията е поставил по-високо наказание от предвиденото в закона; служебният надзор пак не трябва да се намесва. И това го казвам само, за да се запази принципът; а не че противното не може да се поддържа. В този пример границата е ясна, но в колко случаи тя няма да е ясна! Надзорната власт ще счита схващането си за безспорно право,

а онова на съдията за безспорно фалшиво. А границата къде ще бъде! Ревизорът ще твърди, че схващанието на съдията е явно погрешно; ами ако съдията е на друго мнение и ако той не е сам! Поначало не бива да се предписва на съдиите чрез служебния надзор как да тълкуват закона, и да го прилагат; даже едно ясно нарушение на закона не оправдава завеждане на дисциплинарно дело, освен ако от неверното прилагане на закона може да се направи на съдията един упрек, едно служебно престъпление; тук поведението на съдията е предмет на преценение; той ще се оправдае, ако докаже, че не е виновен; това рядко ще му бъде възможно. Напр., че текстът е неверен в едно издание на законите. Явното нарушение на закона може да произлиза от небрежност, която може да е много извинителна – напр. при незнание на един закон, който рядко се прилага; но за всяко незнание на закона съдията трябва да отговаря дисциплинарно: ако е наложил едно наказание, по-високо от посоченото в закона, и ако се извинява, че се осланял на паметта си и че не прочел закона.

Щом съдията се осланя на това, че тълкува един закон в известен смисъл, и щом това тълкувание е възможно, служебният надзор няма право да се меси, макар то да е в противоречие със съдебната практика и с литературата. Нима едно лице не може да обърне досегашната практика! Служебният надзор не може да даде на съда задължителни предписания за тълкуванието и прилагането на закона. Ако съдията не вземе във внимание съществени обстоятелства от дирението, това може да е повод за дисциплинарно дело, само ако не се счете, че съдията е имал основание така да постъпи. Съдията не е взел по-подробно във внимание един документ; но той обяснява, че това е сторил, понеже съдържанието му, по неговото схващане, е без значение; тогава не трябва да му се отнеме правото за свободно преценение на доказателствата, като се преследва дисциплинарно. Той може да не е казал в мотивите си за тоя документ: *доста е, ако той каже, че по неговото схващане съдържанието му е без значение; а там никой не може да му се меси.*

Доста е, че може да се поддържа схващанието на съдията; когато това е така, тогава не може да се тегли той на дисциплинарна отговорност.

Отговаря ли съдията дисциплинарно, ако остави неразгледан един съществен фактически момент. Въпрос е, може ли съдията, едно важно обстоятелство да не упоменва в мотивите. Чл. на Окръжния съд Веск., D. R. Z. 1910 г. т. 398, отговаря: като не го е взел във внимание, сигурно го е счел за несъществено. Той не е длъжен да говори за всички обстоятелства, изнесени на диренето, дали ги счита за съществени или не. Това би било едно непоносимо и неразумно впускане в подробности. Сравни R. g. от 10. 1 1905

и 20. II. 1906: Soergel R. spr. 1905 с. 441 и 1906 с. 513. Той обикновено ще вземе във внимание това, което той счита за съществено. За субсумцията на един състав от факта под *casus datae legis*, според което се определя съществеността, по Кант няма никакво правило на разсъдък, на разума, а тя е работа на винаги субективната сила на съждението. Тук е именно областта на свободното съдийско усмотрение. Тук мъчно може да се различи: небрежността от липсата на разсъдък. Тук всеки може да нарече другия глупав и никога не може да докаже обратното.

В мотивите не може да се меси служебният надзор. Тук ще изложим някои директиви. Тия дни голям шум в Австрия произведе неуместното дисциплинарно наказание, наложено от министъра на един отличен съдия. Касае се за едно дело, разгледано пред един мирови съдия във Виена, на което следните бяха обстоятелствата:

Един офицер с баща си и брат си обядвал в една гостилница. Като плащал бащата на офицера, повдигнал се спор, дали той е дал на келнера банкнота от 20 или от 10 крони. Офицерът земал страната на баща си и влязъл в разпрavia с келнера, който му извикал: „това не е вярно, вие никак не видяхте!“ Офицерът ударил един шамар на келнера. Спорът се свършил така, че келнерът върнал от 20 крони, значи противниците му надвили. Офицерът доложил за случката на началството си; станало дознание, на което келнерът показал, че офицера му рекъл няколко пъти „лъжец“ и „свинска глава“. Офицерът завел углавно дело против келнера, понеже на дознанието фалшиво бил го обвинявал в престъплението обида чрез лъжа, и то с думите: „това не е вярно, вие нищо не видяхте!“ Подсъдимият биде оправдан по двете точки. В мотивите на присъдата се казва: „Явно е, че не се съдържа никаква обида на едната страна в това, че другата страна казва: „работата беше така, а не иначе“. Даже и тогава няма обида, когато едната страна е един офицер, а противникът му е един келнер. Тук имаме проста констатация на фактите. Не всяка бележка, която би била във военното положение на подчиненост едно нарушение на субординацията, е обида въвн от него между равноправни граждани. Частният обвинител признава, че е щял даже да си послужи с шапката си, но тя била на страна закачена. Но съдът признава че той не е имал право, понеже не е било налице важното условие – законната защита на честта по § 114 от военния наказателен закон; но частният обвинител никак не се спрял да удари един шамар на келнера. Офицерът не е постъпил прилично и сега се оплаква за това, че му се приписва, че е бил казал сравнително невинната дума „свинска глава“. Съдията е на мнение, че не може да се приеме, какво келнерът е измислил за думата „свинска глава“. Тая дума, за която, съдията не си спомня в течение на ред години да я е чул в групата на обиди, отправени от цивилни лица, носи със себе си

щепела на един военен произход и не трябва да се числи към обидните изрази на казармата, значи е нещо безвредно, безобидно, подобно на думата „марш“, „върви си“ които, установи се даже, че е казал офицерът“. Поискани били обяснения от съдията. Последвала от надзорната власт следната резолюция на председателството на апелативния съд: „По поръчка на Министерството на правосъдието прави се бележка на мировия съдия, защото мотивите на присъдата, вън от това, че не бяха необходими за мотивиране на присъдата и в никакво отношение не се вижда да стоят към заключението, към диспозитива на присъдата, но у тях липсва необходимият такт и съдържат една крайно осъдителна обида на армията, ето защо тия мотиви може да се прочетат само с най-живо съжаление. И пасажът: „и тогава не, когато едната страна е офицер, а другата един келнер“ по-добре беше да се избегне, понеже би могъл да се изтъкува като знак на от по-рано взето становище против офицера“.

Но съдията не се задоволи с това; макар надлежният прокурор да не заведе против него дисциплинарно дело, макар съдът да не се сезира с действието на съдията, сам той го сезира: по едно особено нареждане на закона, което дава право на един обвиняван сам да сезира съда. И така съдията счете, че Министерството му приписва едно престъпление, а именно нарушението на чл. 5 от зак. от 17.11.1862 г., за това сам предложи да се започне против самия него дисциплинарно производство и помоли да му се даде по-скоро ход. Този съдия е д-р Естел. Той помоли да се започне против него самия дисциплинарно производство, понеже в резолюцията за порицанието, че бил се провинил в едно оскърбление на армията, което най-силно трябвало да се осъди, той виждаше упрек в едно наказуемо деяние, т. е обида на армията. Но ето, че Апелативният съд призна, че няма никакво основание за започване на дисциплинарно производство, понеже прокурорът не намира в присъдата обида на армията (ето – смел прокурор, който се отклонява всецяло от възгледа, в който така неделикатно се е ангажирал началникът му) и съдът счита, че в мотивите на присъдата няма едно нарушение на правилата за службата.

Освен това удовлетворение на съдията в негова защита се застъпиха пресата, депутатите в камарата и Управителният съвет на Съюза на австрийските съдии.

Централният комитет на Съюза на австрийските съдии съобщил на Министерството на правосъдието, че предписанието на Министерството от формална страна минава границите на това, което е могло то да направи при упражнението на надзорната си власт. То прескача тия граници и по същество, понеже констатира, че намерените за порочни фрази не били необходими за мотивиране на присъдата и не се били отнасяли до делото. Надзорната власт тук се занимава със самото съдържание на

присъдата и по тоя начин се намесва в областта на юдикатурата в най-строгия смисъл на думата, в една област, върху която по конституцията независимостта на съдията безусловно има своята сила. Никога надзорната власт няма право да проверява доколко са били уместни и необходими мотивите на решението. Тая проверка може да стане на основание на една жалба на страната, подадена съгласно процесуалния закон, и то само от по-горната инстанция, но от никое друго служебно място. Централният комитет счита, че предписанието на Министерството на правосъдието прескача ония граници, които трябва, по неговото мнение, да се пазят, ако не искаме да се обърне на празна дума съдийската независимост. Върху това заявление Министерството на правосъдието още не се е произнесло. В комисията на Народното събрание по Министерството на правосъдието в присъствието на министъра Ф. Хохенбургер и началника на отделението Ф. Шауер се дебатира върху резолюцията на министерството.

Един от депутатите казал: „Случая причини вълнения в обществото. Съдийската независимост трябва най-грижливо да се пази. Наистина тя не е ясно описана в действащите закони. Не е сигурно къде почва служебният надзор и къде независимостта на съдията. Много далече отива резолюцията на Министерството, особено шом там се прави упрек, че мотивите не са убедителни; понеже за това компетентен е само по-горният съд. Има съдии, които поставят мотиви недопустими. Види се това произхожда от много строгото схващане на министъра. Тук няма умишлено посегателство в правосъдието. Но вярно е, че обективно министърът не е спазил границите на надзора по службата“.

Виенската преса веднага повдигна протест в защита на съдията; тя писа така:

„Член 6 от Конституцията върху съдебната власт гласи: „съдиите са независими и самостоятелни в упражнението на тяхната съдийска служба“. Тоя основен принцип на Конституцията ясно казва, че съдията, когато казва що е право в името на императора, от никого не бива да се ограничава, когато изказва убежденията си. Административният чиновник е свързан с упътванията на началника си, той не е «самостоятелен» и «независим». А решенията на съдията могат да бъдат отменени само от независими съдии; но строго е изключен един надзор над решенията му от страна на една поставена над него административна власт. Свободата на съдията е една от най-ценните придобивки на либерализма и основен камък на конституцията. Доверието на народа в съдиите му лежи върху това, че никакво подозрение не може да има, че скрити влияния, които не излизат явно на белия ден в съдебната зала, биха могли да превият волята и правното убеждение на съдията и че може да се създаде една юдикатура, която не се ръководи от чистата, непокуварена любов към истината и към закона. Ето защо, обществото особено е

чувствително против всеки натиск върху съдийската съвест и оплакванията на съдиите, които се противят срещу намесата на съдебната администрация в юдикатурата, трябва винаги да намират силна подкрепа. Въпросното предписание на Министерството на правосъдието е явна намеса в съдийската независимост. Както Министерството, така и председателят на Апелативния съд са постъпили против Конституцията, понеже се ограничава самостоятелността и независимостта на съдията, ако се прави мъмрене за мотивите, по които съдията е издал присъдата си. Мотивите са част от присъдата, без мотиви присъдата е недействителна. В мотивите лежи най-ценната част от присъдата, направена достъпна на обществото, понеже се дава пълна светлина за пътя, който е водил до създаване съдийското убеждение. Ако съдиите ще трябва да се боят, безпристрастно, самостоятелно да изложат мотивите за решенията си, тогава правосъдието губи тежест и доверие. В последно време за жалост трябва да констатираме, че в Министерството на правосъдието порастна стремежът да изпъква като някой монарх и да не зачита гаранциите на Конституцията. Обществото силно ще се противи против това и решително ще се застъпва за базите на гражданската свобода“.

Четирима виенски депутати подали интерпелация, в която казват: „интерпелаторите са на мнение, че по силата на нередкия обичай да се казват остри изрази в казармите, не може да се съгледа една обида на армията. Те виждат в предписанието на министъра на правосъдието една съвсем неоправдана намеса в едно изключително съдийско служебно действие чрез критика, придружена с мъмрене, и затова един във висока степен опасен натиск върху съдийската независимост“.

Интерпелаторите затова питат как министърът оправдава разпорежданията си“.

Друг депутат предложи да се вотира, че комисията изказва мнение с какво бележката на министъра минава границите на правото за служебния надзор.

И така констатира се: че от всички страни едногласно се осъжда мярката на министъра: от съдийското съсловие, от депутатите, от общественото мнение, даже от апелативния съд като дисциплинарна власт и от главния прокурор. Признава се, че въпросният съдия, д-р Естел, бил познат като виден, много справедлив, човеколюбив и остроумен съдия.

Министърът на правосъдието, при защитата си пред комисията на Парламента, е изместил въпроса. Обществото интересува дали в случая има посегателство на администрацията в правораздаването и как да се защитат съдиите против подобни посегателства; а министърът главно се спрял на това, как да се защитават гражданите против посегателствата от съдиите. Наистина публиката има право на защита против

обидни изрази от един съдия; обаче въпросът е, кой е компетентен да дава тая защита, а особено дали за това е компетентно Министерството. За Австрия на тоя въпрос трябва да се отговори отрицателно, понеже със закон от 21.V.1868 г. се предвижда наказание, ако съдията нарушава длъжността си. А всяка обида, извършена от съдията при изпълнение службата му, е нарушение на длъжността му. В по-маловажните случаи по цитирания закон наказанието налага председателя на респективния съд, а в по-важни случаи – дисциплинарния съд. Значи един съдия по тоя закон може да дава отговор за едно нарушение по службата си само пред съдии.

Министърът се позовал и на това, че съдията при решенията е длъжен да остави на страна личния си опит; обаче тоя възглед стои в противоречие с искането на модерната правна наука, че съдията трябва да е не само един познавач на закона, но и познавач на света и на хората. Ако на съдията се запрети да се ползва от знанието си, от опита си, тогава се върщаме към правилото *quod non est in actis non est in mundo*, и ще караме съдията да си затвори очите пред всичко, което не е внесено в процеса „от устата на двама свидетели“.

В 1898 г. имаше големи дебати и в Баварската камара върху съдийската независимост. В присъдата на един шофенски съд за обида като смегчаващо обстоятелство се наведе *„стремлението на подсъдимия, да спре, да не отива много народен имот във владението на така наречената мъртва ръка“* (т. е – заведение, което придобива един имот на вечни времена, както това за жалост го вършат много духовни лица, по непристоен начин да не се оказва влияние върху настроението на умиращите“). Върху тия мотиви бяха съгласни и тримата съдии. Председателят – единствен юрист – получи бележка за това от своето началство по надзора, а и министърът на правосъдието упрекна в камарата подобни едни обобщавания в съдийските решения.

Саксонският министър на правосъдието преди 2 години се отказа в един подобен случай да направи постъпки по реда на надзора.

Ето и у нас един от многото случаи за намеса в решенията на съдиите, и то станал през режима на така наречената, и то с право, „мека атмосфера“; ами ако беше при „суровата“!

Кръстю Пастухов беше даден на съд за обида на министъра на правосъдието. III отд. на Софийския окръжен съд оправда подсъдимия. По повод на това излезе във в. „България“, официоз, остра статия против съдиите. (Всичко по-долу, напечатано с курсив, е взето от тая статия, напечатана във в. „България“ от 17 април 1912 г.).

„С присъдата на Окр. съд се оправдава подсъдимият Кръстю Пастухов по обвинението му, че е обидил министъра на правосъдието. Социалистическият вестник «Народ» намира тая присъда, че прави чест на българските съдилища и че е бляскаво доказателство, колко високо е повдигнато правосъдието у нас... дето един съд да смее да оправдае едно лице, което се осмелило да обиди министъра на правосъдието“.

Какви обвинения повдига вестник „България“ против съдиите от III угл. отделение? Те са:

1. *Присъдата на окръжния съд по делото на подсъдимия Пастухов за обида на м-р .... трябваше да спре вниманието на българското общество; от окръжния съд се издава присъда, която извиква истинско изумление в средата на обществото; „В страниците на един социалистически вестник е обруган министърът на правосъдието. Мотивите на съда не могат да задоволят никого. Ужас, трепет ни обхваща при такива мотиви на III угл. отделение. Вестник «Право» казва, че присъдата е оскърбителна, позорна за самите съдии, даже и за правителството». А «България» продължава: мотивите са обидни, позорни за цялата страна.*

2. *„Съдът си служи с такива мотиви, за да търси популярност от улицата, съдът е приятен на приятелите си от «Камбана», «Народни Права» и «Народ».*

3. *«Би трябвало и нас да оправдаят, ако наречем някого от състава алкохолик».*
(Защо именно този епитет? Не може ли това да показва, че един от съдиите се нарича алкохолик)?

Тая статия може да се посрещне навън като инспирирана от Министерството. А това може да стига, за да се произведе голяма пакост.

„България“ пише:

1) *Министърът, доколкото ни е известно, не мисли да предприеме нищо против ония, които са излели злъч в присъдата, и очаква с вяра и спокойствие присъдата на погорния съд“.*

2) *„Голям зор видяхме да им качим заплатите“.*

Тая статия може да се посрещне като порицание на съдиите.

А така ли *трябваше!*

Далече от нас е мисълта да вземаме страната на въпросните съдии, нито да кажем, че присъдата им е безупречна. Но вместо един официоз да нарича съдиите алкохолици и да ги пъди, като им казва: „за такива като вас няма място в съда“, идете в „Камбана“, „Народ“, и вместо да сплашва и да иска, щото съдиите за в бъдеще да по-стъпват така, както мисли той, трябваше да се земе делото да се тури на масата на един безпристрастен,

спокоен, дисциплинарен съд и да му се каже: „Г-да съдии, вижте незнание, вижте пристрастие и партизанско заслепление“. И тогава и обществото ще получи своята защита срещу негодни, пакостни съдии, ако се докаже, че има такива, па и тъжащите се, които се отнасят до съда, ще бъдат запазени от волните и неволните грешки на съдиите. Вярно е, че особено у нас трябва да се даде яка защита на гражданите против многото грешки на съдиите. Разбира се, тая защита най-напред може и трябва да я даде Министерството на правосъдието, като подбира съдиите и като ги освободи от непоносимия товар чрез съвсем друго, модерно веяние, чрез законодателни мерки да намали делата – напр. с наказателните заповеди, с разширение на заповедното производство и с махане на много ненужни формалности. Да кажеш като официоза „който пише такива присъди, да иде в редакцията на „Народ“. Това не значи ли – искаме, щото съдилищата да бъдат монопол само за ония, които си чупят гърбовете и решават така, както е угодно на тия, които боравят около Министерството. По тоя начин може да се влияе. Министерството и при несменяемостта има още средства да влияе върху съдебния персонал: местене, повишения, прашане в командировки в странство, назначаване в комисии, дълги отпуски и пр.

Официозът казва:

„Би трябвало и нас да оправдаят, ако наречем някого от съдиите от състава алкохолик“. Добре, тогава защо министерството държи алкохолици в съда.

И никой тогава не взе защитата – не на съдиите от III угл. отделение, а на съдията изобщо, на българския съдия. А другаде протестират. И у нас това ще даде, както и на запад, само един сплотен съюз на българските съдии. Началото за него е вече турено с основаното дружество на съдиите. Няма друго освен да се продължи дейността му. А това не ще закъснее. Иначе всичко силно ще напусне съда и там ще остане само некадърното.

Че е трудно да се постави границата на надзора върху съдиите, и че по въпроса има колебание, показва ни по-долу изложеното.

Ето едно окръжно на Министерството на правосъдието в Бавария от 11.VII.1900 г. относно извършванията на служебния надзор.

§ 3. *Служебният надзор* трябва да се простре не само върху формалната, но и върху материалната страна на работата по делата, която обгръща подготвянето, ръководенето на цялото производство и решението на делото.

Друго окръжно от 19.VII.1905 г.

§ 10. Проверката на делата трябва да става изчерпателно и подробно. Председателят ще присъства на устните прения (изслушванията по делото), ще прегледа свършените дела и тия, по които се работи. Той при това, без да пропусне да види как се изпълняват формалностите, ще обърне главното си внимание върху това, дали делата се свършват правилно по същество (*sachlich richtig* – обективно правилно, както го изисква естеството на делото». Вярно е, че и публиката трябва да се защитава против нарушенията на длъжността от съдията; когато съдията забравя дълга си; когато той е виновен и постъпва зле, то е в интереса на обществото да се тегли на отговорност съдията. Нека съдията да има доверие в съдията от дисциплинарния съд.

Някои поддържат: дисциплинарната власт трябва да има право да прави бележка на съдията за съдържанието на решението му, ако по нейно мнение с това съдържание се установява едно нарушение на служебните обязанности. Сравни §1 от Дисциплинарния закон за съдиите в Бавария. «В Биркмайер, Енцикл.», 2 изд. с. 956, Stein пише: „Поставените над съдията лица имат право на надзор за изпълнение на служебния дълг от държавно-правно и административноправно естество, а нямат право на надзор по отношение изпълнението на процесуалните правила, т. е. върху съдържанието на съдийските решения. Съдебната администрация може да се намеси само във формалното изпълнение на служебните работи, а не в съдържанието на решенията, не върху чисто съдийската работа».

В D. R. Z. 1911, стр. 194 четем: „Ако съдията остава едно обстоятелство без да го вземе във внимание, надзорната власт не може да каже: „от моя гледна точка това обстоятелство е съществено“. Да се приеме това би значело над свободното усмотрение на съдията да се постави онова на надзорната власт; с това съдийската независимост се събаря“.

По чл. 736, ал. 1 от герм. Гр. зак. не се допуска гражданска отговорност на съдията въз основа на решенията му; това е само в интереса на независимостта му; по същата причина не се допуска и дисциплинарното му преследване за тия решения.

Ето още един съвсем нов случай. Във Франкфуртер цайтунг, тоя силен защитник на правото, от 9 декември т. г. (нов стил), четем следното:

Независимостта на съдиите. Съобщение от Саксония. Нашият нов министър на правосъдието, д-р Нагел, счете за необходимо преместванието на саксонските съдии; той сам наистина уверява, че това не трябва да се счита за една система. Но при никой от последните трима министри на правосъдието не се чу да се говори в съдийските кръгове за тая система и за живото разискване около нея. Сега от тях става известна една случка,

която пак живо се разисква измежду саксонските съдии. Това е един оригинален случай. Един шофенски съд (състоящ от един съдия и двама съдебни заседатели) оправда един подсъдим, който беше даден на съд по доноса на един стражар. Съдът в целия си състав - дойде до убеждението, че стражарът е направил доноса лекомислено (lectfertig). Председателят на шофенския съд даде израз на това схващане на съда в писмените мотиви на присъдата. Той биде въввлечен за това в едно дисциплинарно дело и наказан с една забележка. Върху тая случка пише един саксонски съдия: «предвид на тоя факт появява се въпросът дали съдиите ще могат да се чувстват спрямо органите на полицията така независими, както това трябва да вършат по предписанието на закона за съдоустройството. И най-простото съображение ни учи, че един съдия трябва да е и в положението да нарече един стражарски донос лекомислен. Безусловно трябва да се настоява за една критика на дейността на полицията в отделния случай. Министерството на провосьдието, което повдигна против мировия съдия дисциплинарното обвинение, не трябва да стане причина да се създаде една неоснователна фикция за непогрешимостта и неприкосновеността на полицията. Полицията трябва така да функционира, щото да устои против всяка критика. Това е прекалена чувствителност, ако тя счита за необходимо да се защитава с такива средства, каквото е дисциплинарното обвинение против съдиите. И за реномето на правосъдието не е полезно подобно дисциплинарно обвинение. Гражданинът трябва да има съзнанието, че той и срещу мерките на полицията намира защита в съдилището, и че съдилищата така независимо са поставени, за да не се боят, и спрямо полицията открито да кажат мнението си».

Нека забележим – и тоя случай, както оня на виенския съдия д-р Естел, са плод на онова традиционно настроение, което все още не може да се изкорени в Австрия и Германия: авторитетът (на милитаризма) взема връх над правото. По случката в елзаското градче Цаберн, която нарекоха колосален скандал самите немци, наистина най-накрая правото надви над авторитета. Там гарнизонът стана диктатор: той узурпира беззаконно правата на гражданските власти, арестува в казармените изби безразборно невинни граждани, даже и съдии, и прокурори, затова пък Райхстагът с грамадно болшинство бламира канцлера и императорът заповяда да се премести веднага целия полк.

Дисциплинарното производство трябва да се ограничи само за случаите на тежките нарушения на дълга, които се явяват като нарушения на основите на служебния дълг. Пример: един съдия е познат от всички за отличен съдия. Той написва погрешно сумата в диспозитива. Съглежда отпосле грешката при пресмятането. Настъпват ваканциите; другите двама съдии отсъстват, за да поправат и тримата погрешната. Той

сам я поправя. Това бе грешка, нарушение на Гр. С. След три години обаждат за грешката. Председателят на съда, предвид личността на съдията – с отлично реноме, отказа да го преследва. Но отгоре се предписа да го дадат на дисциплинарен съд; беше осъден на напомнюване (*обръщане на внимание*, бел. р.). А по-добре беше да беше минато само с една устна бележка, каквато предвижда напр. баварският дисциплинарен закон за съдиите.

Доброто име на английските съдии лежи главно в това, че съдиите от по-горните съдилища са хора с широк житейски опит, че те притежават грамаден авторитет у адвокатите и у народа; *чрез съзнанието, че владеят тоя силен авторитет*, те са турени в положението: при хода на процеса, както и при решаването му, да проявяват една свобода, една естественост, които водят към едно справедливо решение и повдигат още повече доверието на народа към правосъдието. Такива съдийски личности в Англия са противоположното на съдията – малко чиновниче, което всеки безогледно газии. (Сравни книгата на члена на Апелативния съд Цахарияс, стр. 26 „Върху личността на съдията“.) В Англия това не са съдии, оковани в окови, както у нас става, на всяка крачка да не смеят да кажат *свободно* мнението си по тълкуването на един закон, защото над главата им стои постоянно ножът - дисциплинарките! Съдията може да издаде и най-хубаво решение; лицето, което губи, така зле е настроено против съдията, та като чуе, че и друг го укорява, напр. по дисциплинарен ред, може би за действие, което не заслужава дисциплинарно наказание, то вече съвсем не вярва, че решението е издадено по съвест при добро разбиране на работата, при строго обсъждане и при разумно тълкуване на закона.

Съдиите гледат с учудване, когато служебно надзорното място систематически захване да преглежда всичките дела, без да има за това един повод, но само за да търси дали няма каква да е възможност за критика.

Най-добрите съдийски сили губят охота за работа, остават недоволни, когато надзорната власт се радва, ако може да намери какво да е основание за посочване на грешки и изхожда от това, да намери някакъв повод за такива критикувания.

Не бива с един замах да се обръща независимият съдия в един грешник и то по усмотрението на надзорната власт. Не е истински независим съдия оня, който всеки момент ще има пред очите си възможността да изпадне в това низко положение на подсъдим. Така разумът на Конституцията се обръща само да лъже наивните.

Като казвам, че надзорната власт трябва да остави съдията свободен да решава, да ръководи процеса така, както той тълкува закона, не искам да кажа, че съдиите трябва да

обърнат гръб на лицата, на които е възложен служебният надзор, и да се съпротивляват, даже да не обръщат внимание и на най-уместните им мерки.

Случаи из нашата практика: наложени дисциплинарни наказания на съдии, когато много по-добре беше да се изоставеше това.

Един председател на окръжен съд е осъден дисциплинарно, защото разпоредил да се прати писмено съобщение на ответника, който не живее в града, дето е седалището на съда, и не е посочил лице в града, на което да се връчват призовките, (чл. 213 от Гр. Съд.).

Нещастният председател се е водил от човешкото, правното чувство, че се налага да се направи едно смекчение на прекалено строгите наредби на чл. 213 от Гр. С. Това, което той е направил, се среща например и в законопроекта за унгарското Гр. съдопр.; това е една отлична наредба: за всеки случай уведомява се с едно просто писмо от два реда ответникът за деня, в който ще се гледа делото му, без всякакви разписки или формалности. Иначе се поражда голямо роптание против съдилищата. «Осъдили ме без да ме викат, без да ми обаждат», викаше един селянин от с. Г. Баня, отстояща само на няколко километра от София. «Па и не мога вече да обжалвам; решението влязло в сила; срокът изтекъл без да зная, че е почнал да тече. А имах всичката възможност да си спечеля делото».

Друг случай: един съдия осъдил на 24 часа един фелдшер, понеже се държал неприлично в съдебното заседание. Понеже постъпили молби, за да се освободи, съдията след 2-3 часа го пуснал. Сега за благодарност фелдшерът се оплаква. По искане на инспектора в Министерството на правосъдието съдията осъждат дисциплинарно, понеже нямал право сам да отменява присъдата си! Ами това присъда ли беше! Е, кой да я отмени!

Трети случай: Върховният съд прави напомнюване на подпредседателя Ч. – и то чрез дълги канали, та повече да се урони престижът на съдията, за това, че е представил една касационна жалба с делото без да е подписан протоколът от него и от един кандидат.

Нима не стигаше в една най-лека форма да се настоя да се внимава за тия чисто механически, канцеларски, а не съдийски работи, *est modus in rebus*.

В интереса на правосъдието е да се изнесат всички ония унижителни отнасяния към съдиите от страна на надзорната власт, и то при съвсем неоснователни поводи: напр. на едно тълкуване на закона, каквото текстът явно не забранява, или за съвсем маловажни опущения.

Кога служебният надзор има право да се намеси. Според едни, ако съдията по ясен, груб начин нарушава закона, за чиито пазител е назначен, той не може да мине без

отговорност. Съдията трябва да отговаря пред закона за решенията си. Няма спор, че трябва да се даде положителен отговор на въпроса, може ли да се преследва съдията, който нарушава служебния си дълг чрез начина на упражнене на съдийската служба. Какво съдържание има законът, това решава съдията. Неговото тълкуване на закона е свободно; всеки опит да бъде ограничен в това е посегателство в собствената му сфера. Там, дето имаме тълкуване на закона, там няма никога нарушение на съдийския служебен дълг. Обикновено всеки закон казва без съмнение нещо определено и без съмнение нещо друго не казва; а помежду лежат области; именно те са полето за тълкуване; тук никой не може да се меси в работата на съдията, освен пак законът, чрез автентично тълкуване. Но ако без съмнение законът нищо не казва, ако всички разумни хора са съгласни, че нищо не стои в закона, а съдията решава, че то стои, тогава той ще отговори. Също е, ако съдията, при констатиране на фактичката страна, нарушава закона, общите закони на мисленето или житейския опит по начин, ясен за всеки разумен човек. Напр. съдията ще отговаря, ако в протокола, подписан от него, стои, че подсъдимият не признава вината си, а пък го осъжда по самопризнание! Или ако разпитва свидетеля без клетва, когато за всекиго е ясно, че е трябвало да го подведе под клетва. Едно различие да не се забравя: онова, което е достатъчен повод, за да отменим едно решение на по-долния съдия, още не е основание и да го накажем дисциплинарно. Чини ни се, че някои наши съдии се провиниха в това смешение. Много работи ще взискаш да ги е спазил съдията, когато ще се произнасяш по реда на апелативно или касационно обжалване. Но по реда на надзора – там той стои далече, на един недосегаем пиедестал. Нищо, че в новия Софийски апелативен съд, па и във всички столични съдилища – даже и във Върховния съд – като никъде в другите държави, не виждаме вече пиедестали, повдигнати места за съдиите И това, което имаха, и то им се зема! Все отиваме назад от старото! Да, у нас такива са времената: право, съд – празни работи – но времена, които донасят катастрофи до зашеметяване.